

John L. Austin
TETTENÉRT SZAVAK*

I. ELŐADÁS

Amiről beszélni fogok, az sem bonyolult, sem perlekedő nem lesz. Egyetlen érdeként azt tudnám kiemelni, hogy – legalábbis részben – igaz. E vizsgálándó jelenség igen ismert és nyilvánvaló, s imitt-amott már mások is felfigyeltek rá. Úgy látszik azonban, hogy mindeddig nem szenteltek különösebb figyelmet neki.

A filozófusok túlságosan hosszú ideig feltételezték, hogy egy „állítás” egyetlen feladata a dolgok pillanatnyi állásának leírása vagy valamilyen „tény megállapítása”, amely megállapítás azután vagy igaz, vagy hamis lesz. A nyelvtanírók persze már régóta bizonygatják, hogy nem minden mondat (használatos mint) állítás:¹ a nyelvtanírók állításai mellett hagyományosan ismeretesekek még kérdések és felkiáltások, továbbá utasításokat, vágyakat vagy engedményeket kifejező mondatok is. Kétségtelen, hogy a filozófusok sem tiltakoznak ez ellen, jóllehet a „mondatot” sokszor pongyolán az „állítás” megfelelőjeként használják. Az is vitathatatlan, hogy mind a nyelvtanírók, mind a filozófusok tisztában vannak azzal, hogy még a kérdéseket, utasításokat stb. sem valami könnyű megkülönböztetni az állításoktól a rendelkezésre álló kisszámú és kevésbé jelentős nyelvtani jegy – mint a szórend, a mód és hasonlók – segítségével. Az persze már ritkán esik meg, hogy el-töprengenek azokon a nehézségeken, amelyeket ez a tény nyilvánvalóan felvet. Hogyan döntsük el, hogy melyik melyik? Hol húzzuk meg a határokat, és hogyan határozzuk meg őket?

Számos olyan dolgot, amelyet a filozófusok a nyelvtanírókkal karöltve korábban minden további nélkül „állításként” fogadtak volna el, mostanában kitüntetett figyelemmel kezdenek vizsgálni. Ez a vizsgálódás, legalábbis a filozófiában, mintegy közvetve lépett fel. Először is – sokszor szerencsétlenül dogmatikus megfogalmazásban – az a nézet jelent meg, hogy egy (tény) állítás(á)nak „igazolhatónak (verifikálhatónak)” kell lennie, s innen már kikövezett út vezetett ahhoz a vélekedéshez, hogy sok „állítás” csak afféle ál-állítás. Első lépésként a napnál is világosabban (mint ahogy azt már *Kant* is következetesen bizonygatta) rengeteg állításról kimutatták, hogy hibátlan nyelvtani formájuk ellenére értelmetlenek. Az értelmetlenségek friss és harmatos példányainak folyamatos felfedezése pedig, jóllehet osztályozásuk gyakran rendszertelen, magyarázatuk pedig misztikus volt,

* Budapest, 1990, Akadémiai, 29–37. és 102–112. Fordította: Pléh Csaba.

egészében véve csak jót hozott. De még mi – vagyis filozófusok – is csak bizonyos határok között ismerjük el, hogy értelmetlenségekről beszélünk; második lépésként tehát kézenfekvő annak a kérdésnek a feltevése, hogy vajon sok, szemmel láthatóan ál-állítást egyáltalán állításnak szántak-e. Elterjedt az a nézet, hogy számos olyan megnyilatkozást, amely messziről állításnak tetszik, egyáltalán nem vagy csak részben szántak annak, hogy tényekről szóló közvetlen információt rögzítsen vagy adjon át; például „etikai kijelentéseinkkel” alighanem – kizárólagosan vagy részben – érzelmeket akarunk kiváltani vagy a magatartást próbáljuk keretek közé szorítani, illetve sajátos módon befolyásolni. *Kant* ebben a kérdésben is az úttörők közé tartozott. Bizony gyakran mondunk olyat is, ami ugyancsak túllépi a nyelvtan – legalábbis a hagyományos nyelvtan – kereteit. Kiderült, hogy jó néhány különösen zavarba ejtő, a külső szemlélő számára leírónak látszó állításba beleszótt szó egyáltalán nem az ábrázolt valóság valamely különleges jegyére hívja fel a figyelmet, hanem azokra a körülményekre utal (s nem beszámol róluk), amelyek között az állítás keletkezett, illetve figyelmeztet az állítást érintő fenntartásokra vagy értelmezések mikéntjére és hasonlókra. E lehetőségek egykor oly gyakori elhanyagolását szokták „leíró” illúzióknak nevezni; a név talán nem igazán találó, mivel maga a „leíró” kifejezés túlságosan is sajátos. Nem minden igaz vagy hamis állítás leírás, ezért jómagam szívesebben használom a „konstatív” szót. Ezen az úton haladva napjainkra már aprólékos gondossággal kimutatták vagy legalábbis valószínűsítették, hogy számos hagyományos filozófiai kétértelműség tévedés eredményeként jött létre: a tévedés az volt, hogy egyértelmű megállapításként értelmezték olyan megnyilvánulásokat, amelyek vagy (nem nyelvtani okokból) értelmetlenek voltak, vagy pedig valami egészen mást akartak kifejezni.

Bármit gondoljunk is ezen nézetek és javaslatok felől, bármilyen visszatetszést váltson is ki belőlünk az a kezdeti zűrzavar, amelybe a filozófiai elméletet és módszert beletaszítottuk, abban nem kételkedhetünk, hogy mindez filozófiai forradalmat robbantott ki. Ha valaki ebben a filozófia történetének legnagyobb s legüdvösebb forradalmát szeretné látni, tulajdonképpen nem is nagyon túloz. Nem baj, hogy kezdetben a dolgok ízekre szedve, *parti pris* és külsődleges célként jelennek meg; ez minden forradalomnak velejárója.

A PERFORMATÍVUMOK ELŐZETES KIEMELÉSE²

Az a megnyilatkozástípus, amelyet most vizsgálni szándékozunk, nem feltétlenül értelmetlen, bár, mint látni fogjuk, helytelen használata az „értelmetlenség” meglehetősen sajátos változatait zúdíthatja ránk. Ezért inkább a második, az álarcos megnyilatkozások csoportjába sorolnám őket. Nem szabad azt hinnünk, hogy szükségszerűen leíró vagy konstatív ténykifejezésnek álcázzák magukat, holott ez meglehetősen gyakran előfordul, meghökkentő módon éppen akkor, amikor a legexplicitabb formát öltik. A nyelvtanírók, azt hiszem, nem látnak át ezen az „álcán”, s a filozófusok is legfeljebb csak elvétve.³ Nem árt, ha először ebben az álságos formában tanulmányozzuk ezt a típust, hogy jellegzetességeit azokkal a tényállításokkal összevetve tárhassuk fel, amelyeket majmol.

Első példánk olyan megnyilatkozások lesznek, amelyek – a kijelentést kivéve – nem illenek bele egyetlen eddig felismert *nyelvtani* kategóriába sem, nem értelmetlenek, s nem

tartalmaznak olyan verbális vészjelzéseket, amelyeket a filozófusok már lelepleztek, vagy legalábbis leleplezni véltek (olyan furcsa szavakat, mint „jó” vagy „mind”, gyanús segédigéket, mint „kell” vagy „tud”, és kétes szerkezeteket, mint amilyenek a feltételes mondatok): minden egyes ilyen megnyilatkozásban lesz egy egészen érdektelen egyes szám első személyű, jelen idejű, kijelentő módban és cselekvő alakban lévő ige.⁴ Egyes megnyilatkozások kielégítik ezeket a feltételeket, s mégis olyanok, hogy

(A) semmit sem „írnak le” vagy „állapítanak meg”, az égvilágon nem számolnak be semmiről, nem „igazak vagy hamisak”; és

(B) a mondat kimondása önmagában egy cselekvés elvégzése vagy annak része, és ezt a cselekvést rendszerint nem úgy írják le, mint valaminek a kimondását.

Ez korántsem olyan paradox, mint ahogyan hangzik, vagy mint amilyennek rosszindulatúan feltüntetni igyekeztem; az alábbi példák voltaképpen csalódást fognak okozni.

Példák:

(Pa) „Igen, akarom (úgy mint: kijelentem, hogy törvényes feleségemül akarom venni azt itt megjelent X, X-t)!” – ahogyan egy házassági szertartás során elhangzik.^{5*}

(Pb) „Ezt a hajót *Queen Elizabeth*nek nevezem el!” – mondják, s a pezsgőstüveget a hajó törzséhez csapják.

(Pc) „A karórámat fivéremre hagyom” – amiként egy végrendeletben áll.

(Pd) „Fogadok egy ötösbe, hogy holnap esni fog!”

E példákban világos, hogy a mondat kimondása (természetesen a megfelelő körülmények között) nem leírása annak, hogy mi mondható arról, amit akkor teszek, amikor ezt mondom ki,⁶ nem is annak leszögezése, hogy csinálom, hanem maga a csinálás. Az idézett megnyilatkozások egyike sem igaz vagy hamis, ami számomra nyilvánvaló, s ezért nem is foglalkozom vele. Mint ahogy „A fene egye meg!” igazságának vagy hamisságának felvetése is szükségtelen: meglehet, hogy a megnyilatkozás „valamiről tájékoztat” – ez azonban egészen más dolog. Egy hajónak nevet adni *annyi, mint* (a megfelelő körülmények között) kimondani az „Ezt a hajót X-nek nevezem el” szavakat. Amikor az anyakönyvvezető vagy az oltár előtt azt rebegem: „Igen, akarom!” akkor nem beszámolok egy házasságkötésről, hanem részese vagyok. Hogyan is nevezzük az ilyen típusú mondatokat vagy megnyilatkozásokat? Jómagam a *performatív mondat* vagy performatív megnyilatkozás, röviden a „performatívum” megnevezést tartom a legkézenfekvőbbnek. A „performatív” elnevezést az előzőekhez hasonló helyzetben és szerkezetben fogjuk használni, hasonlóan az imperatív (felszólító) terminushoz.⁸ Az elnevezés természetesen a „perform” szóból származik, amely az „akció” (‘cselekvés’) főnév igei megfelelője.

* Az *I do* kifejezést magyarul az „Igen!” vagy „Igen, akarom!” formában adjuk vissza, ami hozzávetőleg a szertartás szövegének is megfelel. – A ford.

Azt sugallja, hogy a megnyilatkozás – amit többnyire nem pusztán valami kimondásának tekintünk – egyben valamilyen cselekvés elvégzése is.

Számos egyéb kifejezés is kínálkozik, amely megfelelően lefedí a performatívumok egyik vagy másik, szűkebb vagy tágabb osztályát. Sok performatívum [például szerződő jellegű („Fogadok!”) vagy bejelentő típusú („Ezennel hadat üzenek!”)] megnyilatkozás. A jelenleg használt kifejezések közül azonban egyetlenegy sem ismerik, amelynek hatóköre akár csak megközelítőleg is elég széles volna ahhoz, hogy átfogja az összes esetet. Talán még az „operatív” szakkifejezés áll a legközelebb ahhoz, amire szükségünk van abban a szigorú értelemben, ahogyan a jogászok használják egy szerződés érdemi részére, azon pontjaira, amelyek a szerződésbe foglalt ügyletet (az átruházást és hasonlókat) befolyásolják, míg a dokumentum többi része pusztán „felsorolja” azokat a körülményeket, amelyek közt az ügyletnek végbe kell mennie.⁹ Az „operatív” kifejezésnek azonban más jelentései is vannak, de ma már gyakran alig jelent többet vagy mást, mint hogy „fontos”. Helyesebbnek találtam egy új szó használatát, amelyhez bár eredetétől nem tudunk elvonatkoztatni, mégsem kapcsolunk oly könnyen valamilyen, már korábban meglévő jelentést.

ELÉG EHHEZ A KIMONDÁS?

Mindezek után mondhatunk-e olyasmit, hogy

„Megnősülni annyi, mint kimondani néhány szót”

vagy

„Fogadni nem több, mint mondani valamit”?

Ez a feltételezés első látásra furcsának vagy egyenesen frivolnak tűnhet fel, megfelelő óvatossággal kezelve azonban már egyáltalán nem az.

Megalapozott, s nem akármilyen jelentőséggel bíró ellenvetés lehet a következő. Az efféle cselekvések igen sok esetben *nemcsak* a szavak leírásával vagy kimondásával végezhetők el, hanem másképpen is. Egyes országokban a házasság például megvalósítható együttéléssel, de fogadhatok egy szerencsejáték-automatával is, egyszerűen pénzt dobok bele. Talán úgy kellene fogalmaznunk, hogy „néhány szó kimondása egyenlő a házasságkötéssel”, netán „házasodni bizonyos esetekben annyi, mint kimondani néhány szót”, vagy „fogadni nem egyéb, mint kimondani egy adott dolgot”.

Valószínű azonban, hogy a fenti megállapítások valójában egy másik kézenfekvő tény miatt látszanak veszélyesnek. A későbbiekben még részletesebben kifejtjük ezt. A szavak kimondása rendszerint az egyik vagy egyenesen a legfontosabb eseménye annak az aktusnak (a fogadásnak és másnak), amelynek lejátszódása egyben a megnyilatkozás tárgya is, ám többnyire nem ez az *egyetlen* dolog, amely a cselekvés kivitelezéséhez szükséges,

amennyiben az valóban elvégeztetett. Magyarán szólva: mindig szükséges, hogy azok a *körülmények*, amelyek közepette a szavak elhangzanak, valamilyen módon vagy módokon *megfelelőek* legyenek, s a közönséges esetekben az is szükséges, hogy maga a beszélő vagy valaki más még *egyéb* cselekvéseket is elvégezzen, legyenek azok fizikai vagy „szellemi” aktusok, vagy akár további szavak kimondásai. Ahhoz, hogy a hajónak nevet adhassak, elkerülhetetlen, hogy én legyek az a személy, akit erre kijelöltek; a (keresztény) házasságkötésnek alapvető feltétele, hogy ne legyen élő, épelméjű és tőlem el nem vált stb. feleségem; ahhoz, hogy egy fogadás érvényes legyen, mindenképpen szükséges, hogy a másik fél is elfogadja [s ezt valamilyen jeleznie is kell, például azt kell kimondania, hogy „Állom!”]; s nemigen beszélhetünk ajándékozásról, ha *kijelentem ugyan*, hogy: „Neked adom”, de soha nem adom át a kérdéses tárgyat.

Idáig rendben is volnánk. A cselekvés más módokon is véghezvihető, nemcsak performatív megnyilatkozás segítségével, s a körülményeknek, beleértve az egyéb cselekvéseket is, megfelelőeknek kell lenniük. Ellenvetésként azonban valami egészen más, s mint látni fogjuk, téves érve is gondolhatunk, különösen, ha valamelyik lenyűgöző performatívumot vesszük alapul, mint például „Ígérem, hogy...”. A szavakat „komolyan” kell kimondani, s úgy, hogy „komolyan” is vegyék. Ez általában véve igaz – bármely megnyilatkozás célját elemezve fontos –, bár némileg ködös közhely. Példának okáért nem viccet mondok vagy verset írok. Ám könnyen az az érzésünk támadhat, hogy szavaink komolysága abban rejlik, hogy egy belső vagy szellemi aktusnak a kényelmet, a megjegyzést vagy a tájékoztatást szolgáló (puszta) külső jeleként ejtjük ki őket. Innen már csak pár lépés, hogy igazán elhiggyük vagy öntudatlanul is feltételezzük, hogy a külső megnyilatkozás számos esetben a belső tevékenység *igaz vagy hamis* leírása. A gondolat klasszikus példája a *Hippolitosz*-ban található, ahol is Hippolitosz azt mondja:

Csak nyelvem esküdött, eszem nem volt vele,*

vagyis nyelvem megesküdt, de szívem (vagy eszem, vagy valami más a színfalak mögött) nem.¹⁰ Az „Ígérem, hogy...” tehát kötelez valamire – figyelmeztet lelki bilincseim lelki hordozására.

Nagy meglepéssel figyelhetjük meg éppen ezen a példán, hogy a mélység vagy inkább a komolyság eltűlése hogyan kövezi ki az erkölcstelenséghez vezető utat. Mert aki azt mondja, hogy az „ígéret nem pusztán kimondott szó, hanem belső, szellemi aktus”, szavahihető moralistának tűnhet fel, aki holmi felszínes elméletírók egész nemzedékével száll szembe. Szinte látjuk őt, amint az erkölcsi úr láthatatlan mélységeit fürkészi a valódi szakember finom érzékenységgel. S lám, Hippolitoszt futni hagyja, a bigámistának megbocsát az „Igen”-ért, a zugbukmékert felmenti a „Fogadok”-ért. A pontosság és az erkölcs hasonlóképpen az *adott szó kötelez elve* mellett áll.

Ha kiiktatjuk az ehhez hasonló fiktív belső aktusokat, feltételezhetjük-e, hogy az „Ígérem, hogy...” vagy az „Akarom feleségemül” stb. megnyilatkozásokkal rendszerint

* Az angol „perform” szó jelentése „teljesíteni, véghezvinni, megcsinálni, kivitelezni” stb. – *A ford.*

* Euripidész: *Hippolitosz*. 612. sor. Ford. Trencsényi-Waldapfel Imre. – *A ford.*

együtt járó többi dolgot a megnyilatkozás kellőképpen kifejezi, s így ezek jelenléte a megnyilatkozást igazza, hiánya pedig hamissá teszi? Kezdve az utóbbival, nézzük meg, mit mondunk valójában a kérdéses megnyilatkozásról, ha egyik vagy másik szokásos velejárója *hiányzik*. Sohasem azt mondjuk, hogy a megnyilatkozás hamis, hanem azt, hogy a megnyilatkozás – vagy még inkább a *cselekvés*,¹¹ például az ígélet – semmis, rossz-hiszemű, nem beteljesített vagy valami hasonló. A megígérés – akár csak a többi performatívum – esetében az ígéletet kimondó személynek el kell tőkélnie, hogy megtartja szavát, ami egyébként az összes vele járó aktus közül a leginkább felel meg annak, amit az „Ígérem” leír vagy rögzít. Valójában nem hamis ígéletről szoktunk-e beszélni, amikor ez a szándék hiányzik? Ha így van is, *nem* azt állítjuk, hogy az „Ígérem, hogy...” megnyilatkozás hamis abban az értelemben, hogy az ígélettevő mégsem teszi meg, amit kijelentett, jöllehet tényleg kijelentette, amiként azt sem, hogy bár leírt valamit, tévesen írja le, tévesen számol be róla. Hiszen ígéletet *tett*, ami még csak nem is *érvénytelen*, bár *rosszhiszemű*. Megnyilatkozása talán félrevezető, esetleg megtévesztő, s kétségtelenül helytelen, de nem hazugság és nem téves kijelentés. Ha mindenképpen valami ilyesmit akarnánk bizonyítani, legfeljebb azt állíthatnánk, hogy maga a helyzet sugall hamisságot vagy téves állítást (arról, hogy a személynek szándékában áll valamit csinálni), ez azonban teljesen más kérdés. Hamis fogadásról, hamis keresztelőről sem szoktunk beszélni, s annak, hogy *van* hamis ígélet, nem kell jobban megkötnie kezünket, mint annak, hogy téves (sakk)húzásokról is beszélünk. Nem szükségszerű, hogy a „hamis” szót csak kijelentésekre használjuk.

VIII. ELŐADÁS

Amikor nekikezdünk az explicit performatív ígéket számbavevő lista összeállításának, kiderült, hogy nem mindig egyszerű a performatív és konstatív megnyilatkozások elkülönítése, ezért hasznosnak látszott, ha valamivel messzebbre, az alapokig nyúlunk vissza. Megvizsgáltuk: hányféle értelemben igaz az, hogy valamit mondani *annyi, mint* tenni valamit, vagy az, hogy valaminek a kimondásakor végrehajtunk bizonyos cselekedeteket, s hogy a kimondás *révén* egyben teszünk is valamit. Azzal kezdtük, hogy körülírtuk a „valamit csinálni” lehetséges értelmezéseinek kiterjedt csoportját, melyet az az egyébként nyilvánvaló tény tart össze, hogy mondani valamit a szokásos értelemben annyi, mint csinálni valamit – amibe beletartozik bizonyos zajok és meghatározott szerkezetekbe foglalt szavak kiejtése, továbbá az, hogy az érintett szó kiejtése egyfajta köznapi filozófiai értelemben vett jelentéssel bír, azaz meghatározott értelemmel és meghatározott jelöllettel.

A „valami mondásának” cselekedetét ebben a szokásos értelemben nevezem (vagy inkább átkeresztelem) egy lokúciós aktus elvégzésének, a megnyilatkozások eddigi s ebből a szempontból történő tanulmányozását pedig lokúciók, azaz teljes beszédegységek tanulmányozásának. A lokúciós aktusok persze elsősorban azért érdekelnek minket, mert pontosan akarjuk tudni, hogy voltaképpen mik is, s meg akarjuk különböztetni őket a többi, bennünket felettébb és sokkal jobban érdeklő aktustól. Talán még annyit fűznék hozzá, hogy természetesen számos további finomításra lenne mód és szükség, amennyiben

önmagukért tárgyalnánk őket – olyan finomításokra, amelyek nemcsak a filozófusok, hanem, mondjuk, a grammatikusok és a fonetikusok figyelmére is számot tarthatnának.

A fonetikus, a fatikus és a rétikus aktusok között nagyjából hármas megkülönböztetést tettünk. A fonetikus aktus pusztán bizonyos zajok hallatása. A fatikus aktus meghatározott hangok vagy szavak kibocsátása, olyan zajoké, amelyek valójában vagy látszólag egy adott szókészletbe tartoznak, s valójában vagy látszólag bizonyos nyelvi szabályoknak engedelmeskednek. A rétikus aktus végrehajtása olyan cselekedet, amelynek során ezeket a hangokat többé-kevésbé meghatározott értelemmel és referenciával használjuk. Vagyis az „Azt mondta: »A macska az ágyon van«” egy fatikus aktusról számol be, míg az „Azt mondta, hogy a macska az ágyon van” egy rétikus aktusról. Hasonló szembeállítást tükröznek az alábbi párok:

„Azt mondta: »Ott leszek«” – „Azt mondta, hogy ott lesz”;

„Azt mondta: »Takarodj!«” – „Azt mondta, hogy takarodjak”;

„Azt kérdezte: »Oxfordban vagy Cambridge-ben volt?«” – „Azt kérdezte, hogy Oxfordban vagy Cambridge-ben volt-e”.

Közvetlen igényeink kielégítésén túl némi öncélúsággal kiemelnek ezzel kapcsolatban néhány említésre méltó dolgot:

1. Egy fatikus aktus végrehajtásához nyilván egy fonetikus aktust is el kell végezni, vagy ha úgy tetszik, az egyik véghezvitelével a másikat is véghezviszem (de ez nem jelenti azt, hogy a fatikus aktusok részei, alosztályai a fonetikus aktusoknak); ám fordítva ez nem igaz, ha például egy majom a „Megy”-től megkülönböztethetetlen zajt hallat, az még nem fatikus aktus.

2. A fatikus aktus meghatározásában két dolgot összevontunk: a szókészletet és a nyelvtant. Nem adtunk tehát sajátos elnevezést annak a személynek, aki olyasfélét mond, mint hogy a „Macska alaposan a ha” vagy „...nyalkás brigyók/turboltak...”^{*}. Itt azonban a nyelvtan és a szókészlet mellett felvetődik az intonáció kérdése is.

3. A fatikus aktus, hasonlóan a fonetikushoz, lényegében utánozható és visszaadható (beleértve az intonációt, a gesztusokat, a kacsintásokat stb.). Nem pusztán az idézőjelbe tett kijelentést – „A lánynak gyönyörű haja van” – tudjuk utánozni, hanem azt a bonyolult ténnyt is, hogy a fiú így mondta: „A lánynak gyönyörű *haja* van” (megrándítva a vállát).

Ez a „mondta” szó regényekben általános, „apostrofált” használata, ahol minden megnyilatkozás pusztán macskakörömmel reprodukálható, vagy a macskaköröm után a „mondta” stb. hozzáfűzésével.

A rétikus aktusról viszont állítások esetében így számolunk be: „Azt mondta, hogy a macska az ágyon van”; „Azt mondta, hogy el fog menni”; „Azt mondta, hogy mennem kell” (ahol a beszélő szavai: „menned kell” voltak). Ez az úgynevezett „közvetett beszéd” [*indirekt speech*]. Ha valaminek *nem* teljesen világos az értelme vagy a jelölete, akkor az

^{*} Ez a szövegdarab Lewis Carroll *Alice Tükkörországban* c. írásából való. „A tükkörház” fejezetben található *A brigyók* c. vers, melynek első két sora Tótfalusi István fordításában így hangzik: „Nézsönra járt, nyalkás brigyók / turboltak, purrtak a zepén...” – *A ford.*

egész szöveget vagy egy részét idézőjelbe tesszük. Példának okáért: „Azt mondta, hogy el kell mennem az »atyámhoz«*, de nem mondta meg, hogy gyóntatómhoz-e, vagy nemzöm-höz”; vagy egy másik példában: „Megmondtam neki, hogy helytelenül viselkedik, amire ő azt válaszolta, hogy »Minél magasabbra jutsz, annál kevesebb jut«”. De az „Azt mondta, hogy...” nem mindig alkalmazható ilyen könnyedén. Ha a beszélő felszólító módban fogalmazott, akkor inkább azt mondjuk: „szólt, hogy...”, „azt tanácsolta, hogy...” stb., vagy ezekkel egyenértékű szerkezetet használunk: „Azt mondta, el kell ...om”; „Azt mondta, muszáj ...em” stb. Hasonlítsuk csak össze az utóbbiakat az afféle kifejezésekkel, hogy „üdvözlésemre sietett” és „bocsánatért esedezett”.

Még egy dolgot megemlítenék a rétikus aktusról: az értelem és a jelentés (a megnevezés és a valamire vonatkoztatás) önmagukban alárendelt aktusok, melyeket a rétikus aktus végrehajtása közben végzünk. Mondhatunk például olyasmit, hogy „A »ban«-on azt értettem...” vagy „Az »ő«-vel arra utaltam, hogy...”. Végezhetünk-e rétikus aktust utalás és/vagy megnevezés nélkül is? Elsőre úgy látszik, hogy többnyire nem, de vannak zavarba ejtő esetek. Mi a jelölete annak, hogy „Minden háromszögnek három oldala van”? Ebből kiindulva bátran állíthatjuk, hogy végezhetünk olyan fatikus aktust, amely nem rétikus, ám megfordítva ez nem mondható el. Így például megismételhetjük valaki más megjegyzéseit, motyoghatunk mindenfélét magunkban, vagy felolvashatunk egy latin mondatot anélkül, hogy ismernénk a szavak jelentését.

Számunkra nem túl lényeges az a kérdés, hogy mikor *azonos* egy féma vagy egy réma egy másikkal, álljon akár jeltípus [*type*], akár jelpéldány [*token*] értelemben, vagy hogy mi alkot egyetlen fémát vagy rémát. Arra azért érdemes odafigyelni, hogy ugyanaz a réma (azonos típus példánya) különböző megnyilatkozásokban különböző értelemben és utalással is használható, s így egészen más réma lesz belőle. Ha különböző fémákat azonos értelemben és jelöléssel használunk, akkor rétikus egyenértékű aktusokról beszélhetünk (bizonyos értelemben „ugyanarról az állításról”), de nem ugyanarról a rémáról vagy rétikus aktusról (lévén ezek csak egy másik értelemben azonos állítások, mégpedig akkor, ha fontos az azonos szavak használata).**

A féma a *nyelv* egysége – jellegzetes hibája az értelmetlenség, a jelentésnélküliség. A réma viszont a *beszéd* egysége – jellegzetes hibája a homályosság, az üresség, a zavarosság és hasonlók.

Ezek a dolgok ugyan fölöttébb jelentősek, az eddigiek alapján mégsem világítják meg azt a problémánkat, hogy miképpen áll szemben egymással a konstatív és a performatív megnyilatkozás. Példának okáért meglehet, hogy a „Támadni készül” megnyilatkozásról már kimondásának pillanatában teljes bizonyossággal meg tudjuk mondani, hogy az eddig

* Az angol eredetiben *minister* áll, mely „lelkészt” is, „minisztert” is jelent. – A ford.

**Austin itt a fonéma kifejezés analógiájaként használja a féma és réma szavakat. Ahogy a fonéma a nyelv hangvilágában a fonetikus aktusok funkcionális egysége, mellyel kapcsolatban felvethető, hogy fizikailag eltérő hangok mikor tartoznak azonos osztályhoz (például a fizikailag eltérő *n* a magyar *ing* és *int* szavakban), úgy volna a féma a fatikus aktusok (a nyelvtan), a réma a rétikus aktusok (a jelentéstan) funkcionális egysége. A jeltípus és a jelpéldány használatáról szólva itt elég arra utalni, hogy az említett kétféle *n* egyetlen típus kétféle példánya. – A ford.

körülhatárolt értelmezéseken belül mit jelent, azt azonban egyáltalán nem tisztáztuk még, hogy ekként megnyilatkozásként *figyelmeztetni* akartam-e vagy sem. Lehet tökéletesen érthető a „Csukd be az ajtót!” megnyilatkozás, s az mégsem világos, hogy kijelentésnek vagy figyelmeztetésnek stb. szánták-e.

Egy lokúciós aktus végrehajtása rendszerint *eo ipso* egy *illokúciós* aktus végrehajtása is – ha javasolt elnevezésemet elfogadják. Annak eldöntésére, hogy milyen illokúciós aktust hajtunk végre, meg kell határoznunk, hogy milyen módon használjuk a lokúciót:

- kérdés feltevésére vagy megválaszolására;
- információ vagy biztosíték nyújtására, illetve figyelmeztetésre;
- szándék bejelentésére, ítélet kihirdetésére;
- mondat kimondására;
- megállapodásra, felhívásra vagy bírálatra;
- azonosításra vagy leírásra...

vagy sok más hasonlóra. (Egyáltalán nem akarom persze azt sugallni, hogy itt egy világosan meghatározott osztályról van szó.) Az *eo ipso*t semmiféle titokzatosság nem övezi. Gondot okoz viszont a „milyen módon használjuk” homályos kifejezés sokféle jelentése – vonatkozhat ez akár lokúciós aktusra is, s ezenfelül még a perlokúciós aktusokra is, amelyekre hamarosan rátérünk. Amikor egy lokúciós aktust végzünk, a beszédet használjuk? Csak az a kérdés, hogy ebben a helyzetben pontosan milyen módon. Éles különbségek rejlenek ugyanis a beszédhasználat módjában és funkcióiban is, s minden egyes aktusunk esetében bizonyos szempontból – nevezzük ezt itt (*B*)¹² szempontnak – alapvető jelentőségű, hogy adott helyzetben milyen módon és *értelemben* használjuk. Egyáltalán nem mindegy, hogy tanácsot adunk-e, vagy pusztán sugallunk, netán ténylegesen utasítunk, hogy határozottan megígérünk valamit, vagy csak holmi homályos szándékot közlünk és így tovább. Ezek a kérdések nem minden zűrzavar nélkül ugyan, de a nyelvtanba is behatolnak (lásd fentebb), és állandó viták forrásai – olyan megfogalmazásban például, hogy néhány szó (egy adott lokúció) a kérdés *erejével bír-e*, vagy becslésként *kellett volna kezelni* őket és így tovább.

Az aktus új, második értelemben vett végrehajtását egy illokúciós aktus elvégzéseként értelmezem, vagyis a valami mondásakor elvégzett aktussal azonosítom, szembeállítva a valami mondásának aktusával. Az itt elemzett nyelvi funkciók tételét pedig az „illokúciós erők” elméletének fogom nevezni.

Elmondható, hogy a filozófusok túlságosan hosszú ideig elhanyagolták e kérdés kutatását, minden problémával a „lokúciós használat” problémájaként foglalkoztak, s hogy az első előadásban említett „leíró illúzió” valójában rendszerint úgy lép fel, hogy az illokúciós problémákat, tévesen, lokúciós problémáknak tekintjük. Igaz, lassan kezdünk kilábalni ebből. Az utóbbi években egyre világosabban látjuk, hogy egy megnyilatkozás megjelenési körülményei nagyon is komolyan veendők, s hogy a használt szavakat bizonyos mértékig azzal a „kontextussal” kell „megmagyarázni”, amelyben rendeltetészerűen megjelennek, vagy amelyben ténylegesen kimondattak valamely szóváltás során. Meglehet, talán túl könnyen adjuk meg ezeket a magyarázatokat a „szavak jelentésének”

fogalomkörében. A „jelentés” kifejezést az angolban persze használhatjuk az illokúciós erőre vonatkoztatva is – „He meant it as an order” (Utasításnak szánta) stb. Az *erőt* és a jelentést mégis szeretném olyan értelemben megkülönböztetni, hogy a jelentés egyenértékű legyen az értelemmel és a jelöléssel, ugyanúgy, ahogy alapvető fontosságú volt az értelem és a jelölés megkülönböztetése a jelentés problematikáján belül.

Továbbá: figyelemre méltó példát találtunk a „nyelv használatának módjai” és a „mondat használatának módjai” kifejezések különböző értelmezésére. A „használat” reménytelenül kétértelmű és tág értelmezésű szó, akárcsak a „jelentés”, melyet egyre elterjedtebben helyettesít. De a „jelentést” kiszorító „használat” sem áll sokkal jobban. „Egy mondat használata” adott esetben a lokúciós aktus értelmében teljesen feltárható anélkül, hogy akárcsak érintenénk az *illokúciós* aktus értelmében vett használatát.

Mielőtt tovább finomítanánk az illokúciós aktus fogalmát, állítsuk szembe *mind* a lokúciós, *mind* az illokúciós aktust egy újabb, harmadik típusú aktussal.

Van egy további értelem (*C*), melyben egy lokúciós aktus végzése egy másik rendűrangú aktus elvégzése is lehet. Valaminek az elmondása gyakran, sőt majdnem mindig bizonyos következményekkel járó hatásokat vált ki a hallgatóság, a beszélő és más személyek érzéseiben, gondolataiban vagy cselekedeteiben, s ezek a hatások lehetnek előre eltervezettek, szándékosak és célzatosak is. Ebből kiindulva mondhatjuk azt, hogy a beszélő olyan aktust hajtott végre, amelynek nomenklatúrájában csak mellékesen (*Ca*) vagy egyáltalán nem (*Cb*) történik utalás a lokúciós vagy illokúciós aktus elvégzésére. Az efféle aktusok végrehajtását egy *perlokúciós* aktus elvégzésének vagy *perlokúciónak* fogjuk nevezni. Egyelőre nem határozzuk meg pontosabban ezt a gondolatot – noha szükség volna rá –, hanem néhány példát veszünk sorra:

(P1)

(A) aktus vagy lokúció

Azt mondta nekem: „Lődd le őt!”, s azon, hogy „lődd le”, azt értette, hogy lőjem le, s az „ő”-vel *őrá* utalt.

(B) aktus vagy illokúció

Rávettem, hogy lőjem le őt.

(Cb) aktus

Kényszerítettem, hogy lelőjem őt.

(P2)

(A) aktus vagy lokúció

Azt mondta nekem: „Ezt nem teheted meg.”

(B) aktus vagy illokúció

Tiltakoztam az ellen, hogy megtegyem.

(Ca) aktus vagy perlokúció

Kérdőre vontam, ellenőriztem.

(Cb) aktus

Megállítottam, észhez térítettem stb.

Felbosszantottam.

Az „Azt mondta, hogy...” lokúciós aktus hasonlóképpen elkülöníthető az „Amellett érvelt, hogy...” illokúciós aktustól és a „Meggyőződtem arról, hogy...” perlokúciós aktustól.

Látni fogjuk, hogy a perlokúciók következményekkel járó hatásai valóban következmények, amelyekbe nem tartoznak bele a konvencionális hatások, mint amilyen például az is, hogy a beszélőt ígérete kötelezi (ez az illokúciós aktus része). Valószínűleg élesen meg kellene vonni a határvonalat a között, amit valóságos hatások valóságos következményeként élünk meg, s amit pusztán konvencionális következménynek tekintünk – ez a határvonal ugyanis egyértelműen létezik. Alkalomadtán erre még visszatérünk.

Nagyjából háromféle aktust különböztetünk meg: a lokúciós, az illokúciós és a perlokúciós aktust.¹³ Néhány általános megjegyzést tennék a továbbra is meglehetősen durván körvonalazott három osztályról. Az első három pont ismét a „nyelv használatáról” fog szólni.

(1) Előadásaink fő szempontja a második, az illokúciós aktus kiemelése és szembeállításra a másik kettővel. A filozófusok hajlamosak arra, hogy rendszeresen megfigyeljenek erről a másik kettő valamelyikének javára; pedig mindkettőtől eltérő. Láttuk, hogy az olyan kifejezések, mint a „jelentés” és a „mondat használata” hogyan kódósíthatók el a lokúciós és illokúciós aktusok különbségét. Most észrevettük azt is, hogy a nyelv „használatáról” beszélve hasonló módon elkenhetjük az illokúciós és perlokúciós aktusok különbségét, s ezért első dolgunk, hogy gondosabban elkülönítsük őket. Amikor a vitatkozásra és figyelmeztetésre használt „nyelv”-ről beszélünk, ez éppen olyannak látszik, mintha a meggyőzésre, buzdításra vagy megijesztésre használt „nyelv”-ről volna szó. Mégis elnagyolt szembeállításban az előzőről azt mondhatjuk, hogy *konvencionális*, legalábbis annyiban, hogy a performatív formula segítségével explicitté tehető, az utóbbiról azonban nem. Mondhatjuk például azt, hogy „Figyelmeztetek, hogy...”, de azt nem mondhatjuk, hogy „Meggyőztem, hogy...”, vagy „Megijesztetem, hogy...”. Továbbá, teljesen egyértelmű lehet az, hogy valaki vitatkozott-e velem vagy sem, mégpedig anélkül, hogy belebonyolódnánk abba a kérdésbe, hogy bárkit is meggyőzött-e.

(2) A gondolatot továbbfűzve mondjuk ki nyíltan, hogy a „nyelv használata” kifejezés más, az illokúciós és perlokúciós aktusoknál szerteágazóbb, sokrétűbb dolgokat is jelenthet. Beszélhetünk például a „nyelv” meghatározott *célokra*, például viccelődésre való „használatáról” is. A „-kor”, „-va” is használható másként, mint az illokúciós „-kor”, amikor például azt mondjuk, hogy „»p« mondasakor csak vicceltem”, vagy „szerepet játszottam”, vagy „verset írtam”. Beszélhetünk aztán a „nyelv költői használatáról” is, ami nem ugyanaz, mint a költői nyelvhasználat. A „nyelv használatára” való efféle utalásoknak nemmi közük az illokúciós aktusokhoz. Amikor például azt mondom: „Menj s kapj el egy hullócsillagot!” – mind megnyilatkozások jelentése, mind ereje meglehetősen egyértelmű, az azonban teljesen tisztázatlan, hogy az egyéb dolgok közül végül is mit csinállok. A nyelvnek vannak „komolytalan”, parazita használatai is, amelyek kissé eltérnek a „valóban normális használatától”. Felfüggeszthetők a referencia normális feltételei, szóba sem kerül semmilyen standard perlokúciós aktus elvégzése, vagy egy másik ember meggyőzése, ahogy például Walt Whitman sem komolyan akarja a szabadság sasát szárnyalásra buzdítani.

(3) Ezen túl is lehetnek olyan dolgok, amelyeket bizonyos dolgok mondásával kapcsolatban „csinálunk”, s amelyek – legalábbis intuitívan – nem tartoznak bele egyik hoz-

závetőlegesen meghatározott osztályba sem, azaz hogy lazán talán egyszerre többre is beletartoznak. Kezdetben azonban nem érezzük oly nyilvánvalóan távolinak őket a felvázolt három aktustól, mint a viccesélelést vagy a versírást. Vegyük példaként az *inszinuálást*, amikor valamilyen megnyilatkozásba burkoltan vagy annak révén rágal-mazunk, akkor működésbe lép valamiféle konvenció, akárcsak az illokúciós aktusok esetében, de nem *mondhatjuk* azt, hogy „Inszinuálok...” – úgy tűnik fel, mintha ezt implikálva holmi ravasz fogást alkalmaznánk, s nem egy egyszerű aktust. További példa az érzelem kiváltása. Érzelmek kiválthatók megnyilatkozásba burkoltan vagy annak révén is, például amikor káromkodunk;¹⁴ itt sincs módunk arra, hogy a performatív formulák és illokúciós aktusok más eszközeit használjuk. Mondhatjuk azt, hogy káromkodni azért káromkodunk, hogy érzelmeinket levezzük. Az illokúciós aktus, emlékezzünk csak rá, valójában konvencionális aktus: egy konvencionálnak megfelelően végzett cselekvés.

(4) Mivel cselekvésekről van szó, mindhárom fajta aktusnál számításba kell vennünk azokat a zavarokat, amelyek minden cselekvés sajátjai. Szisztematikusan meg kell különböztetnünk „*X* elvégzésének aktusát”, vagyis *X* elérését és az „*X* elvégzésére irányuló próbálkozás aktusát”. Példának okáért különbséget kell tudnunk tenni a figyelmeztetés és a figyelmeztetéssel való próbálkozás között. Fel kell készülnünk a balfogások megjelenésére.

A következő három jellegzetesség éppen azért lép fel, mert cselekedeteink cselekedetek.

(5) Mivel cselekvéseink cselekvések, mindig szem előtt kell tartanunk a szándékolt és szándékolatlan hatások vagy következmények előidézésének különbségét. (i) Ha a beszélő valamilyen hatást akar előidézni, lehet, hogy az mégsem sikerül, és (ii) ha esze ágában sincs ilyen hatást kiváltani, sőt egyenesen el akarja kerülni bekövetkeztét, attól az még felléphet. Az (i) probléma megragadásához, akárcsak korábban, a próbálkozás és a sikeres bevégzés különbségét hívjuk segítségül, a (ii)-höz pedig az elhárítás szokásos nyelvi eszközeit vesszük igénybe (olyan határozókat, mint amilyen az „akaratlanul” és az „így tovább”), amelyek a személyes használatra mindig készen állnak, ha cselekvésekről van szó.

(6) Ezenfelül természetesen azzal is számolnunk kell, hogy mint cselekvéseket bizonyos esetekben el sem *végezzük* őket, például akkor, ha kényszer vagy valami hasonló hatása alatt cselekedtünk. Fentebb, a 2. pontban megadtunk még néhány, a cselekvés töredékes elvégzését eredményező eshetőséget.

(7) Végül az illokúciós és perlokúciós aktusokkal szemben felhozható ellenvetést – nevezetesen, hogy az aktus fogalma nem világos – a cselekvés általános elméletével kell kivédenünk. Az „aktust” általában úgy képzeljük el, mint rögzített fizikai eseményt, amelyet elvégzünk, s amely elkülöníthető a konvencióktól és a következményektől. De

(a) az illokúciós aktusba, sőt még a lokúciósba is, beletartozhatnak konvenciók; lásd például a tiszteletadást. Ami attól tiszteletadás, mert konvencionális, és csak azért csináljuk, mert konvencionális. Vesd össze a labdába rúgni és a gólt rúgni különbségével.

(b) A perlokúciós aktusba bizonyos értelemben vett következmények is beletartoznak, amikor például azt mondjuk, hogy *x* elvégzése révén *y*-t csináltam. Mindig számítanunk kell a következmények hosszabb-rövidebb sorára, amelyek egy része valószínűleg

„szándékolatlan”. Semmiféle korlátozás nem áll fenn a minimális fizikai cselekvést illetően. Általában a cselekvéssel kapcsolatos nyelv elméletében alapvető közhely, vagy legalábbis annak kellene lenni, hogy magába a cselekvésbe bevonhatjuk úgynevezett „következményeinek” végtelen sorát is. Ha például azt kérdezik: „Mit csinált?” – válaszolhatunk úgy: „Lelőtte a szamarat”, vagy „Elsütötte a puskát”, vagy „Meghúzta a ravaszt”, vagy „Megmozdította a mutatóujját” – s ez mind helyes lehet. Vagyis, hogy lerövidítsük a mesebeli anyóka esetét, aki kellő időben akarta hazahajtani disznáját, hogy vacsorával fogadhassa „emberét”, végső soron mondhatjuk azt is, hogy a macska hajtotta át a disznót a kerítésen, amiként azt is, hogy átkergette vagy átvitte. Ha ilyen esetekben *megemlíti*ünk egy *B* aktust (illokúciót) és egy *C* aktust (perlokúciót) is, akkor azt mondjuk, hogy *B*-zés révén *C*-zett, s nem azt, hogy *B*-zészor... Ezért nevezzük *C*-t az illokúciós aktustól elválasztható *perlokúciós* aktusnak.

Következésképp vissza fogunk térni a három különféle aktusra, valamint azokra a kifejezésekre, hogy *X* végzésekor, illetve végzése révén *Y*-t teszem. Az elemzés során a három osztályt és tagjaikat, illetőleg az oda nem tartozókat világosabban el fogjuk különíteni egymástól. Láttuk, hogy a lokúciós aktusnak sok dolgot kell magában foglalnia ahhoz, hogy teljes legyen, s most azt is látni fogjuk, hogy nincs ez másként az illokúciós és perlokúciós aktusokkal sem.

JEGYZETEK

¹ Természetesen szó sincs arról, hogy egy mondat valaha is állítás *volna*; inkább azt mondanám, hogy egy-egy állítás *megítélésre* használjuk, s maga az állítás az állítások megítéléséből kivont „logikai konstrukció”.

² Mindaz, amit ezekben a fejezetekben mondunk, ideiglenes, s a későbbi fejezetek fényében revideálandó.

³ Leginkább a jogászoknak kellene tisztában lenniük a valóságos helyzetekkel. Néhányuk talán már rá is ébredt erre, mégis makacsul ragaszkodnak ahhoz az erőtlen fikcióhoz, hogy „a törvény” állításai a valóságot tükrözik.

⁴ Nem minden rendszer nélkül szemeltük ki ezeket a példákat: mind explicit performatívum, s abból az osztályból származnak, melynek tagjait később „végrehajtóknak” nevezzük.

⁵ Az angol példa: *I do*. Arra, hogy az *I do* kifejezést nem használják a házasságkötésnél, Austin túl későn lett figyelmes, s a szöveget már nem tudta módosítani. Benne hagyjuk a szövegben, filozófiaiilag ugyanis lényegtelen, hogy hiba. – *J. O. U.*

⁶ Még kevésbé annak, amit már megtettem, vagy amit még meg kell csinálnom.

⁷ A „mondatok” a „megnyilatkozások” osztályát alkotják, s ezt az osztályt véleményem szerint nyelvtanilag kell meghatározni, de kétlem, hogy eddig bárki is kielégítő megoldást adott volna. A „performatív” megnyilatkozásokkal például főként a „konstatív” megnyilatkozások állnak szemben: konstatív megnyilatkozást tenni (vagyis történeti-időbeli vonatkozással kimondani) annyi, mint megállapítani valamit. Egy performatív megnyilatkozás viszont olyan, mintha fogadást kötnénk. Lásd alább az illokúciós fogalmát.

⁸ Korábban a performációs (*performatory*) kifejezést használtam, de a performatív jobb, mert rövidebb, nem olyan csúnya, könnyebben is kezelhető és képzése hagyományosabb.

⁹ Ezt a megfigyelést H. L. A. Hart professzornak köszönhetem.

¹⁰ Nem akarok egyetlen, a produkciót segítő, de a színpadra az előadás során nem lépő személyt – a világosítót, a díszlettervezőt, sőt még az ügyelőt – sem kizárni. Egyedül a félhivatalos, beugró színészekkel szemben táplálók ellenérzéseket.

¹¹ Nem törekszem pontos megkülönböztetésükre, mert érvelésünk szempontjából különbségük nem lényeges.

¹² Lásd később, a 108. oldalon.

¹³ A kéziratban itt egy, 1958-ban az anyaghoz fűzött lábjegyzet szerepel: „(1) Mindez nem világos, (2) s nem minden értelemben releváns. [(A) és (B) (C)-től elkülönítve, nem lesz-e minden megnyilatkozás performatívum?]”

¹⁴ „A Szűzanyára esküszöm” annyi, mint a Szűzanyára esküdni, az „átkozott” viszont nem annyi, mint a Szűzanyára esküdni.

J. R. Searle

AZ ILLOKÚCIÓS AKTUSOK SZERKEZETE*

Az illokúciós aktus elemzésének első „adatlelőhelye”-ként az ígérést fogom alkalmazni, minthogy az illokúciós aktusok sorában ez eléggé formális és jól szerkesztett. Akárcsak egy hegyekben gazdag terep, érzéketesen kiemelkednek földrajzi sajátosságai. Látni fogjuk azonban, hogy az érdeklődés, amelyre számot tarthat, több, mint helyi jelentőségű és sok tanulság, amelyet levonhatunk, általánosabb felhasználásra alkalmas.

Annak érdekében, hogy az ígérés illokúciós aktusát elemzés alá vegyem, felteszem a kérdést: melyek a szükséges, illetve elégséges feltételei annak, hogy egy adott mondat kiejtésakor az ígérés aktusát sikeresen és elégtelenségektől mentesen végrehajtsuk. Ezt a kérdést úgy kíséreljük meg megválaszolni, hogy az előbbi feltételeket proposíciók halmazaként állapítjuk meg. Az utóbbiakat úgy fogalmazzuk, hogy a halmaz tagjainak konjunkciója maga után vonja azt a proposíciót, hogy a beszélő sikeres és elégtelenségektől mentes ígéretet tett, egyben implikálja** az előbbi konjunkciót. Ily módon valamennyi feltétel az ígérés aktusa sikeres és elégtelenségektől mentes kivitelezésének szükséges feltétele lesz. A feltételek halmaza együttesen véve viszont egy ilyen kivitelezés elégséges feltételeként tekinthető. Az illokúciós aktusoknak többféle elképzelhető defektusa (elégtelensége) van, ám ezeknek a defektusoknak nem mindegyike elégséges ahhoz, hogy az aktust teljes egészében hatálytalanítsa. Egyes esetekben valamely feltételt valódi értelemben az aktus fogalmában bennfoglaltnak tekinthetünk, mégis, akár ha kielégítetlenül is hagyjuk e feltételt, végre fogjuk hajtani az aktust. Éppen ezekben az esetekben nevezem az aktust „defektív”-nek (elégtelennek). Az én elégtelenség-fogalmam közeli kapcsolatban van azzal, amit – illokúciós aktusok tekintetében – Austin a „sikertelenség” („infelicity”) fogalmával jelöl.¹ Logikailag nem valamennyi feltétel független egymástól. Néha érdemes egy-egy feltételt külön felvennünk annak ellenére, hogy ezt szigorú értelemben egy másik implikálja.

Ha van egy előbbi típusú feltétel-halmazunk, ebből elvonhatunk egy szabály-halmazt az illokúciós erőt jelölő szerkezet kezelésére. Módszerünk analóg lesz azzal, mintha olyan

* *Speech Acts. An essay in the philosophy of language.* Cambridge, Cambridge University Press, 1969. 3. fejezet: The structure of illocutionary acts, 54–71. Fordította: Haberman Gusztáv.

**Az implikáció szót ebben a cikkben következetesen az angol „entailment”, illetve „entail” helyén alkalmazzuk, azaz rajta minden esetben az entailment rendszerében bevezetett ún. „erős implikációt” kell érteni.